

Bedensel Folkloru Açısından Gagavuz Mânilerinde Kadınlar

Tuğba AKKOYUN
Bayburt Üniversitesi
takkoyun@bayburt.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0840-1832

Araştırma Makalesi

DOI: 10.31592/aeusbed.1247287

Geliş Tarihi: 03.02.2023

Revize Tarihi: 24.03.2023

Kabul Tarihi: 27.03.2023

Atıf Bilgisi

Akkoyun, T. (2023). Bedensel folkloru açısından Gagavuz mânilerinde kadınlar. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 290-309.

ÖZ

Bedensel ve davranışların kültürel göstergeler olarak incelendiği antropoloji, sosyoloji gibi bilimler dahilindeki çalışmalar 19. yüzyıldan itibaren takip edilebilmektedir. Konunun halk bilimi içinde değerlendirilmesi ve folklorun alt dalları olarak görülmesi ise Amerikalı halk bilimci Katharine Young tarafından 1989'da ortaya atılan bedensel folkloru (bodylore) terimiyle gerçekleştirilmiştir. Bedensel folkloru mensubu olduğu kültürün, bireyin bedenine yansımaları olarak düşünülebilir. Kişinin fiziksel yapısında değişiklik oluşturan dövme, kına, süs, kıyafet; dil, kulak, göbek, kaş gibi vücudun belirli yerlerine yapılan piercing uygulamaları, saç ve kıllarla ilgili işlemler, günümüz kozmetik/ plastik cerrahi işlemleri vb. tüm unsurlar çalışmalarda kültürel açıdan değerlendirilir. İnsanın temel gereksinimlerinden olan iletişimi yalnızca konuşma diliyle kurmadığı, duygu ve düşüncelerini bedeniyle de yansıttığı gerçeğinden hareket edilir. Bireyin bedeni üzerinde yaptığı geçici veya kalıcı değişikliklerin, davranışlarının kültürel temelleri ve anlam dünyası üzerinde durulur. Bedende gözlenen somut göstergeler değerlendirilerek kültürel yorumlamalar yapılır. Türk halk şiirinin anonim ürünlerinden mâniler başlangıçta ferdî birer yaratım eseridir; zamana ve mekâna bağlı olarak anonimleşirler. Fuad Köprülü'nün belirttiği üzere mâni; halk edebiyatının en eski ve umumi bir şeklidir, kökleri İslamiyet öncesine gider ve türkülere kaynaklık etmiştir. Mâninin bu kadim geçmişi ve geniş kitlelerce benimsenerek halkın ortak zevkini yansıtması, onun kültürel kodların önemli bir taşıyıcısı olarak değerlendirilmesine imkân sunar. Aşk-muhabbet temasının sıkça işlendiği mânilerde kadın; beğenilen veya beğenilmeyen fiziksel yapısı ve davranışlarıyla, ona nasıl davranılması gerektiğiyle yer alır. Bu çalışmada Gagavuz mânilerinde kadın varlığı, bedensel folkloru açısından ele alınmış, kadın güzelliğinin, zarafet ve doğurganlığının göstergesi olan bedensel ve davranışsal öğelerinin önemli görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mânilerde kadın, mânilerde bedensel folkloru, Gagavuz mânileri.

Women in Gagavuz Mânis From The Point Of View Of Body Folklore

ABSTRACT

Studies within sciences such as anthropology and sociology, in which the body and behaviors are examined as cultural signs, can be followed since the 19th century. Evaluation of the subject within folklore and being seen as sub-branches of folklore was realized with the term bodylore, which was coined by the American folklorist Katharine Young in 1989. Body folklore can be thought of as the reflections of the culture to which it belongs to the body of the individual. Tattoos, henna, ornaments, clothes that change the physical structure of the person; piercing applications to certain parts of the body such as tongue, ear, navel, eyebrows, hair and hair-related procedures, today's cosmetic / plastic surgery procedures, etc. All elements are evaluated from a cultural point of view in the studies. It is based on the fact that people do not establish communication, which is one of their basic needs, only with spoken language, but also reflects their feelings and thoughts with their body. It focuses on the temporary or permanent changes that the individual makes on person's body, the cultural basis of person's behavior and the meanings. Cultural interpretations are made by evaluating the concrete indicators observed in the body. Mâni, one of the anonymous products of Turkish folk poetry, is an individual creation at the beginning; they become anonymous depending on time and place. As Fuad Köprülü stated, mâni; It is the oldest and most common form of folk literature, its roots go back to pre-Islamic times and it was the source of folk songs. The fact that mâni reflects this ancient past and the common taste of the people by being adopted by large masses allows it to be evaluated as an important carrier of cultural codes. In the mâni, in which the theme of love and affection is frequently handled, women; It takes place with his physical structure and behaviors, whether he is liked or not, and how he should be treated. In this study, the presence of women in Gagavuz mânis was considered from the point of view of body folklore, and it was concluded that the bodily and behavioral elements, which are signs of female beauty, grace and fertility, are considered important.

Keywords: Women in mânis, bodylore in mânis, Gagavuz mânis.

Giriş

Öğrenilen bir olgu olarak kültür, milli kimliğin özelliklerini içinde taşır. Milli kimliğin nesiller boyunca devamlılığını sağlamak için sosyal ortamlar, gelenekler, ritüeller gibi unsurlar araç vazifesi görür. Kişi, toplumun kültüründen beslenir ve kendi kimliğini oluşturur. Kültürün birey-toplum arasındaki bağı, düşünce süreçlerini, algıları, kabul veya reddedilen tutum, davranış, görünüş gibi özellikleri dizayn eder. Kişinin kendi bedenine ve çevresindekilere karşı beden algısının sosyal ve kültürel uygulamalar yoluyla inşa edildiği söylenmektedir. Beden folkloru (bodylore) tam bu noktada yer alır, kişiliğe dair kültürel yapılanmaları oluşturan düşünme, konuşma ve hareket etme biçimlerini içeren bir çalışma alanıdır. Bedensel duruşlar ve bunların simgesel anlamlarıyla ilgilenir. Beden, bedensellik, bedenselleştirme, ben, düşünce, hafıza ile beden arasındaki ilişkiler kültürlerde farklı biçimlerde kurulmaktadır. Her kültür bir bedenin niteliklerine ve neliğine ilişkin anlayışları ortaya koyan eylem ve söylemleri özgün olarak oluşturur (Young, 1998, s. 136). Beden folkloru bireyin ve toplumun beden algısını kültürel açıdan irdeler. Bireyin zihninde şekillendirdiği bedenini değerlendirme şekli “beden algısı”dır, bu algı benlik saygısıyla sıkı sıkıya ilgili olup kişinin vücudunu oluşturan unsurlara ve onların işlevlerine karşı duygularını ve tutumlarını da içermektedir. Bedendeki bölümlerin işlevlerine dair duygular kişinin vücut algısını önemli düzeyde etkilemektedir (Helvalı, 2019, s. 30). Bireylerin beden algıları, içinde var oldukları kültürle de yakından ilgilidir. Bedenin özellikleri, kıyafetler, davranışlar insanın çevresi ile tanışması, kendini tanıması için bir dil öncesi iletişim araçlarıdır. Bireyin bedensel özellikleriyle karakteri, zekâsı ve psikolojik nitelikleri arasındaki ilişki yüzyıllardır geleneklerin, inançların, başta psikoloji olmak üzere anatomi, fizyoloji ve tıbbın bazı dallarının konusu olmuştur. (Maden, 2017, s. 15). Batı’da bilhassa 20. yüzyılın başlarında psikiyatri, biyoloji ve psikoloji gibi bilimlerin verileriyle bazı çalışmalar yapıldığı; bedenin yapısıyla karakter arasındaki ilişkiye dair birtakım sonuçlara ulaşıldığı bilinmektedir (Çonoğlu, 2011, s. 476). Bu nedenle halk bilimi içinde beden folkloru alanında yapılan çalışmalar disiplinlerarasılık özelliği gösterir. Merkeze alınan bir disiplinle diğer disiplinler arasında harmanlama, kaynaştırma, köprü kurma, ödünçleme, iş birliği, değiş tokuş, odaklanma, karmalaştırma, bütünleştirme, birleştirme, etkileşim, bağlama, yeniden yapılandırma vb. yönlerden bağlar kurularak çalışılır. Bireysel-toplumsal, psikolojik-sosyolojik, estetik ve iletişimsel temellerden ve bu temellerin icrasından husule gelen anlamların, işlevlerin çözümlenmesine odaklanan her çalışma halk biliminin disiplinler sınırlarını genişletmiştir (Keskin, 2019, s. 927).

İyi, kötü, yararlı, güzel gibi değerlerin toplumsal yanları vardır. Birey, güzellik algısının temelini yaşadığı kültürden edinir. Zaman, diğer kültürlerle etkileşim ortamları, popüler kültür, farklı olma ihtiyacı bireyleri başka yönelimlere sevk etse de geleneksel ürünlerle kültürel güzel anlayışı taşınmaya devam eder. Kişilerin görünüşlerinin çeşitli alanlardaki yansımaları, halkın inancında ve geleneğinde kalıplaşmış görüşler meydana getirmiştir. Sözlü edebiyat ürünleri bunların başlıcalarındandır. Orta çıkışının tam olarak bilinmediği zamanlardan günümüze değin toplumca benimsenmiş, aktarılmış, korunmuş olmaları onları kültür hazinesi olarak görmemize olanak vermektedir. Bedenle ilgili sözcük oyunları, beden eğretilenmeleriyle bedenin simgeleri bedenin durumu, toplumsal ortak beden ve bilginin doğası hakkında bilgi vermektedir (Young, 1998, s. 138). Sözlü edebiyat ürünlerinden mânilerde bedenle ilgili algıların taşınması da bu yolla mümkün olmuştur.

Sosyal ve kültürel ortamlarda oluşan toplumsal cinsiyet baskısı, özellikle cinsel bir nesne olarak görülme, kadınların günlük hayatlarında sıkça karşılaştıkları bir durumdur. Kadınlara sıklıkla sadece çeşitli parçalardan oluşan bir beden olarak bakılmakta, bedenine başkalarının yararlanması, kullanması açısından değer verilmektedir. Kadın bedeninin nesne olarak algılanması, cinsel amaçlı bir bakış açısını doğurmaktadır. Günümüzde reklamlarda, filmlerde, dergilerde ve müzik videolarında izleyicinin dikkatini çekmek için erkek bedeninden çok kadın bedeni kullanılmakta ve kadınların yüzlerinden çok vücutları vurgulanmaktadır (Yılmaz, 2017, s. 2). Mânilerde kadına ve bedenine bakışın günümüz anlayışından uzak, genel beğenileri yansıtır şekilde ve tanımaya, anlamlandırmaya yönelik olduğu görülmektedir. İnsanı tanıma ve tanıma işleviyle görünen organların niteliklerinin, bedenin, yüzün görünümünün kişinin karakterini tahlil ve tahmin etme, hakkında fikir yürütme amacıyla çok eski dönemlerden bu yana Doğu ve Batı kültürlerinde yazılı ve sözlü edebiyat ürünlerinde ele alındığı bilinmektedir. Bu durum Eski Hintlilerde, Çinlilerde, Antik Yunan’da da mevcuttur. Kimi zaman insanın yüz yapısı, kafa şekli, ten rengi, tüy yapısı, ses tonu, hareketleri gibi özelliklerinin hayvanlarda

bulunan benzer özelliklerle karşılaştırılması sonucu, kişinin karakter özellikleri elde edilmiştir. Örneğin, küçük gözlü kişilerin cesaretsiz olarak nitelendirilmeleri onun maymun tipiyle denkleştirilmesindedir (Maden, 2017, s. 16). İnsanların görünenin ardındakini, gelecekte olabilecekleri öğrenme istekleri Doğu’da “ilm-i firaset”, Batı’da “fizyonomi (physiognomy)” denilen “gizli ilimler”i ortaya çıkarmıştır (Alkan Ataman, 2022, s. 195).

Beden; söylemlerin ürünü olduğu kadar kaynağı da olduğundan görkemli görülenin söylemlerinden daha değersiz ve önemsiz görünenin söylemini ayırmak için bir ölçüt durumundadır. Beden, görkemli olanın söylemlerinden önemsiz olanın söylemlerini ayırmak için bir alan oluşturmaktadır. Bu anlamda mânilerde sıklıkla yinelenen, benimsenmiş veya yadırganan beden özellikleri toplumun söyleminin hem kaynağındadır hem de o söylemin bir ürünüdür. Önemsenenler, anonim ve sözlü edebiyat ürünü mâni dizelerine dahil olmuştur, dolayısıyla toplumun bedene bakış açısındaki ölçütleri belirlemek için bu metinler üzerinde çalışma yapılması mümkündür. Gagavuzlar, ağırlıklı olarak Moldova Cumhuriyeti’nin güneyinde, “Bucak” adı verilen bölgede yaşayan Ortodoks Hıristiyanlık inancına bağlı bir Türk topluluğudur. 1994’te devletleri Gagavuz Yeri Özerk Cumhuriyet statüsüne erişmiştir. Kültür taşıyıcısı ve yaratıcısı olarak Gagavuz kadınları toplumda etkin bir roledir. Geçiş törenleri, bayramlar gibi unsurlarsa kadının erkeklerden oldukça fazla fonksiyona sahip olduğunu göstermektedir. Gagavuz kadınları; nesiller arası dinî ve geleneksel inançlarının aktarılmasında da erkeklerden daha önemli roller oynamaktadır (Iusiumbeli, 2008, s. 1-15).

Türkiye’de “beden” odaklı çalışmaların genellikle “Beden dili” vurgusunu taşıdığı, bedene folklorik açıdan bakmayı ve kültürel değerlendirmeleri içermediği görülür (Gürçayır, 2007, s. 9). Türkiye’de sosyal psikoloji ve sosyoloji alanlarındaki sınırlı sayıda çalışma içinde beden, davranışların kültürel anlamları ve işlevleri üzerinde durulmuştur. Folklorun araştırma ve temsil alanlarından Türk folklor araştırmalarında “Beden Folkloru” kimi zaman gündeme getirilmiştir. “Davranış Folkloru” başlığı ve kapsamında beden folklorunun da incelendiği bütüncül çalışmaların eksikliği görülmektedir (Aça ve Demir, 2020, s. 1254). Bu çalışmada Türk Dünyası Edebiyat Metinleri Antolojisi’nde (2007) (8. Cilt) yer alan 459 Gagavuz mâni bedeni folkloru ve kadın açısından incelenmiş, mânilerin neredeyse tamamında kadınla ilgili veriler olduğu görülmüştür. Mânilerin söylendiği kişiler ekseriyetle kadınlardır, nadiren erkeğe hitap edilen dizeler yer almaktadır. Bu durum, Gagavuz kültüründe kadının yerinin önemi hakkında destekleyici veriler sunmaktadır. Mânilerde; kadınlarla ilgili olarak kullanılmış olan kıyafetler, görünen organlar, takılar gibi bedenle ilgili öğeler ve davranışlar ele alınmıştır. Sınıflandırılan öğelerin yanındaki parantezde yer alan numara, maninin kitaptaki sırasını göstermektedir. Beden folkloruyla benzer konuları inceleyen *kıyafetnâmelerde* “renk”, “boy”, “et”, “hareket”, “saç”, “baş” gibi çeşitli sayıda bölüm açılarak bunların karakter özelliklerine yansımalarıyla ilgili ön kabuller ifade edilir (Alkan Ataman, 2022, s. 193). Beden folklorunda genel kabul görmüş bir kategori sistemi yoktur. Bu nedenle bu çalışmada mânilerde taranan göstergeler üzerinden oluşturulan bir kategori sistemi oluşturulmuştur.

Yöntem

Araştırmanın Modeli/Deseni

Bu çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi “araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 187). Derlemelerin kayıt altına alınmasıyla elde edilmiş yazılı materyaller, çalışmanın örneklem grubunu oluşturmaktadır.

Örneklem

Bu çalışmada “Türk Dünyası Edebiyat Metinleri Antolojisi”nin sekizinci cildinde yer alan, Gagavuz Türklerine ait 459 adet mâni incelenmiştir. Mânilerden sadece kadın bedeni ve davranışlarıyla

ilgili ögeler içerenler ele alınmıştır. Bulgular kısmındaki başlıklandırmalar, elde edilen veriler doğrultusunda belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu makalede “doküman incelemesi” yoluyla Gagavuz mânileri taranarak kadın bedeni ve davranışlarıyla ilgili göstergeler içeren mâniler tespit edilip incelenmiştir. Materyalin edinildiği kitapta 520-544 sayfaları arasında yer alan mâniler numaralandırılmış, “Bulgular” kısmında yer alan başlıkları ve örnekleri oluşturan göstergelerin kaçınıcı mânide yer aldığı, ayraç içinde gösterilmiştir.

Araştırma Etiği

Bu çalışmada doküman incelemesi yapıldığı için etik kurul raporu alınmamıştır.

Bulgular

Çalışma kapsamında incelenen 459 mâniden elde edilen verilerle oluşan kategoriler, çalışmanın özgün başlıklarını oluşturmuştur. Bulguları içeren bu kısımda; mânilerden elde edilen veriler ortaya konmuş, yorumlanmış, birbirleriyle ilişkilendirilmiş ve örneklendirilmiştir. Her bir veri bir “gösterge”dir.

Bedenin Görünümü

Beden folklorunun inceleme konusu kıyafetnamelerle benzerlik gösterir. Kıyafetnâmelerde bedenin ruhu kaplayan bir giysi, kılıf olduğu düşünülmüş, kişinin beden yapısı ve bazı davranışları gibi dışarıdan gözlemlenebilen somut özelliklerinden yola çıkılmıştır. Bu yolla da insanın tinsel yaşamı, ahlaki ve karakteri hakkında çıkarımlarda bulunulmuş, hükümler verilmiştir (Alkan Ataman, 2022, s. 195). Toplumca benimsenin beden özellikleri ve davranışlar modern metinlere, günlük yaşama, eski eserlere yansımıştır. Eserler ya da metinlerde bir çıkarım yapma gayesi olmasa da bir çıkarımdan hareket edilmesi söz konusudur. Bu çıkarımlar toplumsal ve bireysel hafızanın birer tezahürüdür. Aksi takdirde “güzel”in ortak bir sosyal tasviriyle ilgili verilere rastlanmazdı. Güzel olanın faydalı ve iyi olanla özdeş görülmesi estetik biliminin başlangıç sorunlarından biridir. Temelde ayrı değerler olsalar da güzel olan iyi ve faydalı olan olarak görülmeye devam etmektedir. Kıyafetnamelerde, beden folklorunda, davranış sosyolojisi, diğer bedenle ve davranışla ilgilenen pek çok inceleme alanında kültürün yansımaları irdelenmektedir. Hâkim kültürün onayladığı davranış ve görünüş özellikleri bireylerin bedeninde aranmaktadır. Manilerde bedenin biçimi güzel/ çirkin gibi genel ifadelerin yanı sıra çiçeklere, mevsimlere, yıldızlara, hayvanlara benzetilmesi şeklinde gözükmektedir. Doğanın güzellikleri ve beden arasında ilgi kurulmaktadır. Boydan bahsedilmekte, kilodan bahsedilmemektedir. Bedenin örtüsü olarak düşünülebilecek “ten” de mânilerde yer almaktadır. Beden bölümleriyle ilgili göstergeler ağırlıklı olarak “baş” bölgesinde bulunmakta, gövdedeki unsurların çoğunun “meme” ile ilgili olduğu görülmektedir.

Genel Özellikler

Beden folkloruyla birlikte, kültürü, kültürün ürünlerini açıklamak ve yorumlamak için sözlü ve yazılı metinlerin kullanılabilmesinin yanı sıra bedensel metinlerin de yorumlanabileceği fikri ortaya çıkmıştır. İnanç, gelenek-görenek, ritüel ve söylemlerin bedenselleşerek kendilerine yeni bir ifade şekli bulduğu gerçeği dikkati çeker (Gürçayır, 2007). Gagavuz mânilerinde kadın bedeniyle ve davranışlarıyla ilgili kullanılan unsurlar da kadının inanç, gelenek, toplumsal söylem gibi noktalarda rolünü, ona nasıl bakıldığını gösterebilir. Bireyselliği, canlılığı ve cinsiyetiyle beden, daima kendisine tikel bir kimlik ve bedensel disipline edinmek ister. Dinî-kültürel beden disipliniyle, istendik davranışı, sağlığı, güzelliği, beklentileri yükleyen iç ve dış kuvvetlerce şekillendirilen bedenlerimiz kültürel inşaların yerleridir (Marcos, 2005, s. 13).

Güzel/ Çirkin

Güzel ve çirkinle ilgili göstergelerin genel olarak ifade edildiği kısımlarda güzelliğin daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Çiçek türleri, yüzük taşı, yıldız, kuzu, turfanda yemiş, bülbül gibi göstergeler, güzellikle özdeşleştirilmiştir. Bu unsurlar kadını güzel görünümlü/ kokulu, genç, zarif, narin ve korunmaya muhtaç, zor bulunan, parlak ve bir o kadar da uzak, güzel sesli özelliklerle donatır. Çirkin olmak; boyun çok uzun, yaşın geçkin olması, sürekli gezmekle nitelenir. Sırık, ekşilik, kırılmış eşek göstergeleriyle ortaya konur.

Güzellik (2), çok/ pek güzel (3, 82), çirkin (13, 109) güllerden güzel (82), güzel olan düşünsün (92), benzer yüzük taşına (214), tomrucak (272), karanfil, konca gül (275), sabaa yıldızı gibi (359), turfanda yemiş gibi (402), sürmeli kuzu (406), çiçek olmuş (416), uzunsun sırık gibi ekşisin koruk gibi ne gezersin daydan daya kırılmış eşek gibi (435), benzer bülbül kuşuna (438), gülünden kendi güzel (454).

*Ah aalemi aalemi
Annıma çattım kalemi
Bu güzellik sendeykan
Çok yakarsın aalemi (Tural, Elçin, Yıldız ve Tural, 2007, s. 520)*

*Ak koyun meler gelir
Dayleri deler gelir
Yarı çirkin olanın
Aklına neler gelir (Tural vd., 2007, s. 521)*

*Karanfilsin kararın yok
Konca gülsün timarın yok
Ben seni çoktan sevdim
Halından haberim yok (Tural vd., 2007, s. 534)*

*Sürüsünden ayrılmış
Sürmeli kuzu
Anesinden ayrılmış
Kıymetli kızı (Tural vd., 2007, s. 541)*

*İndim çöşme taşına
Baktım suyun aşkına
Benim bir yârim var
Benzer yüzük taşına (Tural vd., 2007, s. 531)*

Boy

Mânilerden hareketle Gagavuzlarda kadınlar için makbul görülen boyun orta ve kısa boy olduğu anlaşılmaktadır. Çok uzun boy benimsememektedir. Ortadan biraz daha uzun olanlara yüksek/ selvi boylu denmektedir. Boyla birlikte incelik de dikkate alınmakta, *fidan*, *alçacık dal*, *selvi* gibi ağaçla ilgili göstergelere benzetilmektedir.

Alçacıksın dal gibi (17), yüksek boylu (53), ince boylu (125), benzer fidana, aazacık boydan kısa (236), selvi boylu (274), uzunsun sırık gibi (435)

*Ay duar ayan ayan
Yollarda kaldım yayan
Yüksek boylu gül fidanım
Koyununa girdim uyan (Tural, Elçin, Yıldız ve Tural, 2007, s. 523)*

*Kaleden indim hasa
Halvayı bastım tasa
Benim bir yârim vardır
Aazacık boydan kısa (Tural vd., 2007, s. 532)*

*Uzunsun sırık gibi
Ekşisin koruk gibi
Ne gezersin daydan daya
Kırılmış eşek gibi* (Tural vd., 2007, s. 543)

Ten

Kadınların teni beyazlık ve güzel koku yönüyle ön plana çıkmaktadır. Taze yağmış kar, menekşe benzetmeleri kadınların temizlik, güzel kokma, beyaz tenli olma özelliklerini vermektedir. Dört yanı menefşeli ifadesi de çiçeklerin takı olarak kullanıldığını göstermektedir.

*Taaze yağmış kar gibi (18), kız biaz (49, 50), kokusu menefşeden (85), bir biyaz (87), beniz (171),
dört yanı menefşeli (362).*

*Alçacıksın dal gibi
Tatlıcasın bal gibi
Açtım yüzüne baktım
Taaze yaamış kar gibi* (Tural, Elçin, Yıldız ve Tural, 2007, s. 521)

*Aya baktım ay ayaz
Kıza baktım kız biyaz
Kesece saldım para az
Etti bana bütün yaz* (Tural vd., 2007, s. 523)

Yaş

Kadınlar için benimsenen yaş, ergenlik yıllarıyla yani on dört-on beş yaşla gösterilmektedir. Otuz yaşından itibaren kadınlar olumsuz özelliklerle belirtilmektedir. Bazı anne-babaların çalıştığı ve kız çocuklarını ninelerin büyüttüğü anlaşılmakta, böylelikle yaşça büyük olan ama olumlu görülen kadın göstergelerine rastlanmaktadır.

*Küçük, on dört on beş yaşında (42), on beş yaşında kızların (291), küçücük (328), gencecik (372),
otuz yaşında kız (çiizni sıçan imiş) (198), kart uursuz (206).*

*Hay yemiş kara yemiş
Dalları suya yinmiş
Otuz yaşında kızın
Çiizini sıçan yemiş* (Tural, Elçin, Yıldız ve Tural, 2007, s. 530)

*Aul boyu gül Fatma
Vazgeç oolan laf katma
Benim yârim küçük daa
Ondört onbeş yaşında* (Tural vd., 2007, s. 522)

*İki kaun bir karpuz
Kaç ordan be kart uursuz
Ne durmuşun karşımda
Açan diilsin yaşında* (Tural vd., 2007, s. 531)

*Baalara girdim baa için
Gül kopardım yar için
Nineler kızları büyütmiş
Delikannılar için* (Tural vd., 2007, s. 523)

Bedenin Görünen Organ ve Kısımları

Baş

Gagavuz mânilerinde kadın bedeniyle ilgili göstergelerin ağırlıklı olarak baş bölgesiyle ilgili olduğu görülmektedir (Bkz Resim1 ve Resim 2). Suretin ve saçın önemi anlaşılmaktadır.

Şekil 1 Gagavuz kadını temsili resim 1 (Gagauz Yortuları, Adetleri, Sıraları, 2017)

Şekil 2 Gagavuz kadını temsili resim 2 (Gagauz Yortuları, Adetleri, Sıraları, 2017)

Yüz

Kaş, göz, kirpik, yanak, dudak, burun, alın, çene, kulak unsurları yüzü oluşturur. Ele alınan metinlerde burun, kirpik, çene, kulak ve alınla ilgili hiçbir göstergeye rastlanmamıştır. Göstergeler (sırasıyla) göz/ kaş, yanak ve saçta yoğunluktadır. Yalnızca “yüz” ifadesi 7 kez, 1 kez de “güzel yüz” kullanılmıştır. Bütüncül bir yüz güzelliğinden ziyade belli organların güzelliğinin dikkate alındığı görülmektedir.

Yüzüm/nü (6, 17, 165, 351, 352, 381, 429), güzel yüzlüm (374)

Ufacık kuş yüzümü

Görsem yârin yüzünü

Omuz omuza gelsek

Öpsem kara gözünü (Tural, Elçin, Yıldız ve Tural, 2007, s. 542)

Göz ve Kaş

Gagavuz kadınlarının yüzlerinde en dikkate alınan unsurun göz ve kaş olduğu görülmektedir. Kaşın ve gözün kara olanı makbuldür. Renkli gözlüler de bulunmakta ama benimsenmemektedir. Kadınların genel olarak küçük gözlü oldukları “gözleri sıçan, gözünü sıçan yemiş” ifadelerinden anlaşılmaktadır. Kaşlar ince ve siyah olmalıdır. Metinlerin hiçbirinde kirpiğe rastlanmaması, kirpiğin bir güzellik unsuru olmadığını gösterir. Gözler, güzellik unsuru olmanın dışında beddualarda ve hasretin ifadesinde kullanılmıştır.

Gözleri sıçan (28), gözü kaşı karaca (90), kaş (72, 339), karmal gözlü (136), bir çift kara kaş (149), iki gözün kör olsun (162), kaşların kalem çatmış (172), petri kara kaşlı (182), gözlerini sıçan imiş (192), çakır kızı bırakmalı kara gözlü sarmalı (212), kara gözlü/m (235, 254, 374, 429, 456, 459), kaşları var incecik (298), ingem kara kaşlıca (371), gözlerim yolda kaldı (426), hilal kaş (430),

*Ufacık yüzük taşı
Görünür köşe başı
Yârimin hilal kaşı
Çatlatır dayı taşı (Tural, Elçin, Yıldız ve Tural, 2007, s. 543)*

*Portakal oyamadım
Ben sana doymadım
Gel güzel yüzlüm kara gözlüm
Ben sana doymadım (Tural vd., 2007, s. 540)*

*Hay dut emiş dut emiş
Dalları suya inmiş
Benim vardır bir yârim
Gözlerini sıçan imiş (Tural vd., 2007, s. 530)*

*İki tahta çatmalı
Arasından bakmalı
Çakır kızı bırakmalı
Kara gözlü sarmalı (Tural vd., 2007, s. 531)*

Yanak

Mânilerde yanak; rengi, tazeliği, süsleriyle yer almaktadır. Kırmızılığı ve tazeliği yönüyle “çiğ düşmüş kırmızı gül”e benzer, kaymak gibi lezzetli ve beyazdır. Kulağa takılan çiçekler ve makyaj yanağın süsleridir. Öpülsün diye uzatılan yanak sol yanaktır.

Yanaanda (gül olsun) (25), al yanak (76, 281), yanakları kırmızı (112), çii düşmüş güle benzer yanakları (252, 441), (karanfil) yanaana tak (265), al yanak kaymak gibice (281), yanak (301), her bir boya yanakta (332), sol yanaam (350), yanacım/n (al gül) (352, 353).

*Varnanın kavakları
Titreyor yaprakları
Çii düşmüş güle benzer
Yârimin yanakları (Tural, Elçin, Yıldız ve Tural, 2007, s. 543)*

*Merdivenden inerken
Almalarım döküldü
Ben almaları toplarken
Sol yanaam öpüldü (Tural vd., 2007, s. 538)*

*Karanfilim ek beni
Saasılara dik beni
Eer katmer açarsam
Al yaana tak beni (Tural vd., 2007, s. 534)*

Dudak ve Dil

Dudak ve dil metinlerde 1'er kez geçmektedir. Dudağa bir özellik atfedilmezken dil, tatlılığıyla gösterilir. Dişlerle ilgili bir veri de bulunmamaktadır. Mânilerde seçilen sözcüklere bakıldığında göz, kaş ve yanağın önemli göstergeler olduğu ve güzellikle ilintilendirildiği; yüzdeki diğer unsurların pek de dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır.

Dudak (305), dili tatlı bal gibi (433).

*Kızlar baalara gider
Kollarında sepetler
Çocuk çıktı selama
Açan dudak yalama* (Tural, Elçin, Yıldız ve Tural, 2007, s. 536)

*Uzun damdan ses gelir
İnce belli yar geler
Beli ince dal gibi
Dili tatlı bal gibi* (Tural vd., 2007, s. 543)

Saç

Gagavuz kadınlarında saçın yumuşak, kalın ve gür, örgülü ve uzun olmasının muteber olduğu anlaşılmaktadır. Saçın örülmesi, evlilik göstergesi olarak yer almaktadır. Saç rengi konusunda hiçbir veri yoktur.

Saçını kim ördü (99), saçın ipek gibi (221), saçları urgan gibice (281), pembe belekli, demir yürekli (333), saçımı (325), bir teline bin kurban (376), saçım uzun (381).

*Büyün ayin ondördü
Kız saçını kim ördü
Kim yördüsa o yördü
İspat etsin kim gördü* (Tural, Elçin, Yıldız ve Tural, 2007, s. 525)

*Maavi yelekli yârim
Pembe belekli yârim
Nerecikte bıraktın beni
Demir yürekli yârim* (Tural vd., 2007, s. 537)

Gövde

Metinlerde gövde unsurlarının baştaki unsurlara göre daha az kullanıldığı görülmektedir. Başta bulunan organlar daha çok estetik değer taşıırken gövdedeki organlar bedensel güç gerektiren işler açısından işlevseldir. Beden algıları toplumsal cinsiyet ve kültürün içinde gömülüdür (Marcos, 2005, s. 97). Gövdede meme ve bel göstergelerinin ağırlıklı kullanımı, kadının dişil yönlerine, erkekle farkına vurgu yapmaktadır. Kadınların yeni yaşamı yaratmadaki evrensel kudreti ve rolü tüm yaşamın kozmik türeyişine bağlanmıştır (Marcos, 2005, s. 15).

El ve Parmaklar

El ve parmak göstergeleri çiçek toplamak ve yüzük takmak eylemleriyle ilintili kullanılmıştır.

Elinde deste güller (82), terlemiştir elleri (286), parmacuna (303), parmakta (332).

*Karşıda Türk yevleri
Çekilmiş perdeleri
İçerdeki kızların
Terlemiştir elleri* (Tural, Elçin, Yıldız ve Tural, 2007, s. 535)

Boyun, Kol, Omuz, Sırt

Boyun, omuz, kol ve sırt göstergeleri yalnızca birer kez kullanılmışlardır.

Boynunda (302), kollar (423), omuz (429), sırtı mintanlı (197).

*Kız gelir dişe kalka
Boyunda altın halka*

Ben yârimi kaybettim
Ararım korka korka (Tural vd., 2007, s. 536)

Meme

Doğurganlığın ve kadınlığın bedensel bir göstergesi olarak meme, metinlerde yer almaktadır. Kaymak, şeftali ve nar benzetmeleriyle beyazlık ve tatla işaretlenmektedir. Ergenlik döneminin (15 yaş) göstergesi olarak da yine meme kullanılmıştır.

Güzel kızın memesi kaymaktandır (133), memelerine (145), şefte/ şeftali (225, 245), güüsüne (248), on beş yaşında kızların memesinden bellidir (291), biyaz memeli (309), koynum/ndaki narlar (349, 351).

Merdivenden inemem
Yüzümü sana dönemem
Koynumdaki narlerin
Saabisi vardır veremem (Tural, Elçin, Yıldız ve Tural, 2007, s. 538)

Kaya dibi yellidir
Kundurası tellidir
On beş yaşında kızların
Memesinden bellidir (Tural vd., 2007, s. 535)

Bel

İnce bel ve geniş kalçalar kadim doğurganlık simgeleridir. Belin ince olması estetik olarak da önemlidir. Mânilerde belin inceliğinden söz edilmekte, dala benzetilmektedir.

İnce bel, belin incesi (51), ince belli (70, 88, 112, 433), beli ince dal gibi (433).

Daadan çıktı bir kuzu
Burma burma buynuzu
İnce belli bey kızı
Yanakları kırmızı (Tural, Elçin, Yıldız ve Tural, 2007, s. 526)

Bacak, Diz, Ayak:

İncelenen metinlerde bacak, diz ve ayak sözcükleri birer kez kullanılmıştır. Bu durum bu uzuvların görünmediği geleneksel giyim tarzıyla ilgili olabilir. Aynı zamanda cinsel kimlik açısından kadına özgü olmamaları da gerekçe olabilir.

Beyaz baldır bacak (142), dizedan (15, 384) ayaanda (47).

Elinde gümüş nacak
Sandım bana uracak
O beyaz baldır bacak
Kime kısmet olacak (Tural vd., 2007, s. 528)

Kıyafetler

Başlangıçta giyim, doğal koşullardan korunmanın bir zorunluluğu olarak ortaya çıkmıştır. Zamanla meydana gelen teknolojik gelişmelerin de etkisiyle süslenmek amacıyla kullanılan giyim, bedene yapılan eklemeler olarak tarif edilmiştir. Giyim tam olarak bir kültür ürünüdür ve insanların yaşam biçimini belirten önemli göstergelerden biridir (Koç, 2009, s. 243-245). Kıyafetler bedenün görüntüsüne etki eden unsurlardır, bedenlerin benzerliği kıyafetle farklılaştırılabilir. Coğrafi, dinî, kültürel özelliklerle şekillenir, bireysel seçimlerle tamamlanırlar. Etnik grupların ve yerel unsurların,

gelenek/görenek, kolektif belleğin kaybolmaya yüz tutması ve bunların yerine makineleşmenin, küreselleşmenin gelmesi geleneksel giysilerin ve çizgilerin güncelliğini yitirmesine neden olsa da sözlü gelenekte izlerini bulmak mümkündür. Sözlü gelenek ürünü olmaları nedeniyle mânilerde geleneksel giyim özellikleri görülmektedir. Metinlerde renkler, kıyafet parçaları hakkında veriler bulunmaktadır. Baştan ayağa doğru bir sıralama yapılacak olursa mânilerde: tülbind, peştamal, çömber, şal, mintan, entari, gömlek, yelek, yaalılık, palto, kürk, fistan, şalvar, dimi, çorap, sargı, kundura ve çizme yer almaktadır (Bkz. Resim 3). Giysilerde mavi ve mor renklerin kullanım sıklığı fazla olmakla birlikte beyaz, yeşil ve al da bulunmaktadır. Malzeme olarak keten kumaş, ipek, kürk kullanılmakta, süslemeler sırma ve tellerle yapılmaktadır. Sargı ve çoraplar dize kadardır. Çemberin yaşla ve medeni durumla ilgisi vardır. Kızlar ve evlenmemiş genç kadınlar çemberin altına kırmızı, gök mavisi ve açık renklerde “barız” bağlarlar. Evli kadınlar ise koyu mavi, koyu kahverengi ve bordo barız kullanırlar (Gagauzluk Cümne Birlii [GCB], 2017, s. 276).

Tülbindim (426), peştamal (447), maavi çömber (324), yeşil şal (197), mor mintan (197), al entari (22), keten gömlek incecik (298), maavi yelekli (333), maavi yelek mor düyme (334), yaalılık (16), dört ucu sırmalı yaalılık (375), paltosu biçim biçim (361), kürk, eni kostüm, şuba/ kürk (102), fistanı şal midir, şelvar/ şalvar/ şalvir (76, 233, 304), maavi dimi (325), ipek çorap (topuktan dize kadar) (34) Ak sargılar dizedan (15), sargı (383), kundura (216, 232), kundurası tellidir (291), ayakkabı (398), çizme (47), biyaz giyme/ üşürsün- duyulur (92, 93), maavi midir morunuz (330).

*Kızın fistanı şal mıydır
Kızdan şalvir var mıydır
Çocuun kuşaa al mıydır
Çocuktan ahmak var mıydır? (Tural, Elçin, Yıldız ve Tural, 2007, s. 536)*

*Biyaz giyme yüşürsün
Güzel olan düşünsün
Duva et Allah'ına
Seni bana düşürsün (Tural vd., 2007, s. 524)*

*Çalayım bir şen türkü
Yârim sıbıttı kürkü
Eni kostüm kestirmiş
Bir da şuba diktirmiş (Tural vd., 2007, s. 525)*

*Maavi çömber maşalla
Sen benimsin inşalla
Yolcular yola giderkan
Kavuşurur işşalla (Tural vd., 2007, s. 537)*

*Tülbindim dalda kaldı
Gözlerim yolda kaldı
Elem çekme nazlı yar
Önümüzde aaz kaldı (Tural vd., 2007, s. 542)*

*Hay tangılar tangısı
Benim yârim hangısı
Sırtı mor mintannısı
Başı yeşil şallısı (Tural vd., 2007, s. 530)*

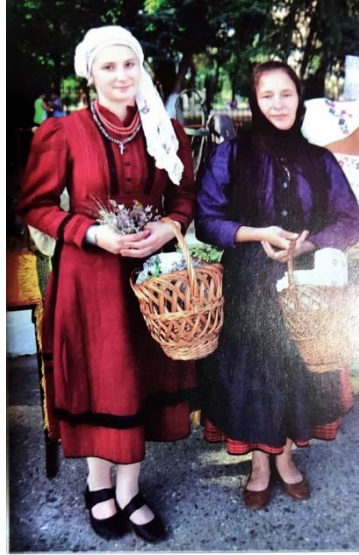
*Ak sargılar dizedan
Gel gidelim bizedan
Seninnan konuşalım
Avustostan güzedan (Tural vd., 2007, s. 521)*

*İndim dereden aşaa
Kunduram urdu taşaa
Merak ettim o puştaa
Akıl kalmadı başta (Tural vd., 2007, s. 531)*

*Al almayı buçakladım
Yaalımı saçakladım
Sandım yar yanımda
Yastımı kucakladım* (Tural vd., 2007, s. 521)

Şekil 3 Yağmurla ilgili bir ritüelde Gagavuz çocukları geleneksel kıyafetleriyle (GCB, 2017, s. 25)

XX-ci üzyılın rabalarına giyimni
beşalmalykalar Diana GÜMÜŞ (solda) hem
Mariya KÖSÄ "Gagauz Gergefi" festivalindä.
Valkanes kasabası. 30.08.2017 y.

Şekil 4 Geleneksel giyimli Gagavuz kadınları (GCB, 2017, s. 115)

Ziynet Eşyası ve Diğer Eşyalar

Mânilerde ziynet eşyası sınırlıdır. Altın, gümüş, elmas gibi değerli maden ve taşlardan neredeyse bahsedilmez. Bu durum halkın gelir durumunun zayıf ve yetersiz olduğunu gösterebilir. Kadınların çiçek, sırma, tel, boncuk, mercan gibi maliyeti daha düşük unsurlarla süslandıkları görülmektedir. Kıyafet ve aksesuarlarda mavi, mor, al, yeşil gibi canlı renklerin seçilmesi hem bir bahar güzelliği oluşturmakta hem de maliyetsiz süslenme imkânı sunmaktadır. "Kız mercansız olmaz" ifadesi bekar kadınların mercan taktığını ortaya koyar. Bekaretin mercanla ilişkilendirildiği, mercan takan bir kadının bekar olduğunun göstergesi olduğu ve dolayısıyla ona talip olunabileceği çıkarımı yapılabilir. İğne, gergef gibi eşyalar kadın marifetlerini göstermekte, tambura halkın müzik aletleri hakkında bir veri sunmakta, tepsi, kilim, mendil unsurları günlük yaşamdaki eşyalar olarak yer almaktadır.

Kız mercansız olmaz (26), tellenmiş (29), bilezik (58), boynunda altın halka (302), yüzükler (303), maavi yüzük (332), boncuk (380).

Gergef, yiinecik, gözce (169), al kilim (altında gelinle güvee oynar) (190), tambura (254), maavi tepsi (331), mendilimin yeşili (346), testi (399).

*Al perde eşil perde
Kız koydu çocu u derde
Ördek gerdansız olmaz
Kız da mercansız olmaz* (Tural, Elçin, Yıldız ve Tural, 2007, s. 521)

*Gök güvercin olayım
Gergefine konayım
Yineciini alayım
Gözceesini oyayım* (Tural vd., 2007, s. 529)

Eylemler (Davranışlar)

Beden folkloru çalışmaları oldukça geniş bir yaklaşım alanını kapsamaktadır. Bedensel duruşlar/ durumlar, hadım etme, kına, dövme vb. bedensel pratikler, jest ve mimikler, ritüellerdeki beden hareketlerinin, bedenin biçimi, kullanımı, işlevi ve anlamlandırılmasına yönelik pek çok konuyu ihtiva etmekte ve incelemektedir (Gürçayır, 2007, s. 16). Nörolojiye göre jest, bir zamanların yegâne dil biçimi olarak görülmektedir. Jest ve konuşma beynin aynı bölümünde ve benzer şekilde üretilir. Jest ve konuşma, günümüz dünyasında insanlar arası bir iletişim biçimi olarak birlikte bulunur ve kültürel olarak inşa edilirler (Barnard, 2019, s. 40). O halde jest ve mimikler de konuşmakta ve kültüre özgü özellikler taşımaktadır. Gagavuz mânilerinde kadınların davranışları, durumları, jest ve mimikleri oldukça geniş bir yer bulmaktadır. Eylemlerin bazıları günlük rutin davranışları/ sorumlulukları, bazıları sevgilinin beklentilerini, bazıları buluşma, sevgi gösterme ve naz etme biçimlerini göstermektedir. Bir sevgili olarak kadın, çoğunlukla gezmektedir. Salınarak, nazlanarak, nazıkçe, dükkânların önünde gezerken anlatılması kadının latif ve zarif görüntüsüne ve alışveriş olgusuna işaret eder. Meşeden gelmesi, un elemesi, kolunda sepet olması, ortalığı süpürmesi, elma toplaması, ipek bükmesi, kahve kavurması, bağlara ve orağa gitmesi günlük işlerini gösterir. Hareket halinde olmadığına direğe dayanıp duran, altın kafesten bakan, sundurmada veya tepede oturan vaziyette tasvir edilir. Sevgilisine görünmek isteyen kızların damın/ evin etrafını gezdikleri, ellerinde çiçek bulduklarını anlaşılmaktadır. Kadınların yazları meşguliyetlerinin daha fazla olduğu anlaşılmakta, yaşanan yerin karasal iklime sahip olduğunu düşündürmektedir. Sevgi ve ilgi göstergesi olan eylemler: göz etmek, nazlanmak, konuşmak, yavuklusunun sözünden çıkmamak, karşılıklı mâni söylemek, kaçarak gelmek, dudak yalamak, kaşını kaldırmaktır.

Yakarsın (2), tükan/ dükan önünde gezer (3,82), oturmuş un yeler (32), naziktir gezmesi (47), sallanır selvi gibi (54, 60), hem gelir hem nazlanır (57), yarsız gezersin (71), geliyor meşeden (85), damın etrafın gezer (115), gel beni güldür (121), gel yanıma konuşalım (127), gidende gözüm kaldı, söyleyecek sözüm kaldı (137), aşırıya gidemem, yavukluma karşı çıkamam (205), gel kız maane söyleyelim dosta düşmana karşı (242), yar kapuna geldi mi asta olsan kalkarsın (266), gitme yârim sen bu yaz (268), sen ordan çık ben burdan (289), direkte dayalı (300), gelir düşe kalka (302), baalara gider kollarında sepetler, açan dudak yalama (305), duaya gider (306), , süpürü toz eder, yavuklusunu geçer göz eder, Marika kaldırdı kaşını (339), ben almaları toplarken (350), yeşil yipek bükürüm (360), altın kafesten bakar (378), kaave kavurur gümüş ta çinku tavada (424), kız köşede yan vermiş güzelliğine nam vermiş (425), geler oraktan, kitkaları (buketleri) varaktan (432), gelir kaçarak altınarı takarak (434), oturmuş tepede (437), yeşil yipek bükürüm yâre gömlek dikerim (450), sundurmada oturur (453), yevden çıkar yevin etrafın gezer elinde bir konca gül (454).

*İki fiçi karşımda
Benim yavuklum aşırıda
Aşırıya gidemem
Yavukluma karşı çıkamam* (Tural, Elçin, Yıldız ve Tural, 2007, s. 531)

*Ah angısı tangısı
Benim yârim angısı
Benim yârim çok güzel
Tükan önünde gezer* (Tural vd., 2007, s. 520)

*Marinka süpürü toz eder
Yavuklusunu geçer göz eder*

Marinka kaldırdı kaşını
Yavuklusu salladı başını (Tural vd., 2007, s. 538)

Uzun damdan ses geler
Çıkın bakın kim geler
Kızlar geler oraktan
Kitkaları (buket) varaktan (Tural vd., 2007, s. 543)

Tuzlaya gittim tuz için
Kışlaya gittim kız için
Kız köşede yan gelmiş
Gözelliğine nam vermiş (Tural vd., 2007, s. 542)

Kale kaleye karşı
Kaleden attım taşı
Gel kız maane söyleelim
Dosta düşmana karşı (Tural vd., 2007, s. 533)

Kadına duyulan aşk, erkek açısından yakıcı bir durum olarak görülür. Ayrılık veya terk etmek beddualarla engellenmeye çalışılır. Erkeğin temennisi sadıkane biçimde sevilme, تنها yerlerde, karanlık zamanlarda buluşmak, bekar ve genç bir kadınla evlenmek, öpmek, sarılmak, mektuplaşarak duyguların karşılıklılığından emin olmaktır. Toplumun daha önce evlenmemiş kadınların evlenmesine daha sıcak baktığı, çiftlerin buluşmalarının ve aşkın gizli tutulması açısından bakıldığında da tutucu bir yapıda olduğu söylenebilir. “Var boşan kocandan gel kabulümsün kız gibi” “iki sevdalı yârim var biri yölse (ölse) biri var” örneklerinde olduğu gibi sıra dışı durumların da yaşanabildiği anlaşılmaktadır. Erkeğin dilinden kadında gözlenen, kadından beklenen eylem ve davranışlar şöyledir:

Bana kaçacak (7), sararıp solacaksın (11), kalasın, arayıp da bulasın (166), benden başka yar seversen kalkma döşeklerden yat (299), derde koydu (26), arar korka korka (58), öpüşür guguş gibi (59), gel bir kere öpeyim (karannıktır görmezler) (185), uykudan uyanmış, vezirin gülü gibi (60), nineler kızları büyütmüş (62), kaşların çatma, başkasına göz atma (72), duva et Allah'ına (92), gören aklını bozar (96), merhametin yok mu (124), bahtımı denedim iyidin birisine (141), beni tenhaya düşür (146), dön yüzünü göreyim (165), sev beni , kucaana sar beni (176), alatlama (179), kız istemez papazı (208), ne bakarsın kapıdan yabancı köpek gibi (221), beni seversen indir şalvarı aşaa (233), beni gördükçe sarılmaya korkuyor (267), suva kollarını yar boynumdan aşır (423), aldım yâri karşıma bir öptüm bir de sardım (440), var boşan kocandan gel kabulümsün kız gibi (292), söyle anana vermesin seni çobana (294), kızlar bana vuruldu (kemençe çala çala) (295), iil bir yanak öpeyim (301), beni yipsiz baaladı (311), Valkaneş'te konakta, pek yıkanır yalakta, hem durlanır malakta (332) gözlerim yolda kaldı (345), yüreyinde ne varsa mektupta bana bildir (400).

Su akar güldür güldür
Etrafı pembe güldür
Yüreyinde ne varsa
Mektupta bana bildir (Tural, Elçin, Yıldız ve Tural, 2007, s. 541)

Kaya dibi tuz gibi
Sular iştım buz gibi
Var boşan kocandan gel
Kabulümsün kız gibi (Tural vd., 2007, s. 535)

Ak gülüm alacaksın
Sararıp solacaksın
Elbet bir gün içinde
Sen benim olacaksın (Tural vd., 2007, s. 521)

Bahçelerde gül Fatma
Kaşlerin çatma çatma
Madem beni sevmişin
Başkasına göz atma (Tural vd., 2007, s. 524)

Maavi üzük parmakta
Her bir boya yanakta
Benim vardır bir yârim
Valkaneşte Konakta
Pek yıkanır yalakta
Hem durlanır malakta (Tural vd., 2007, s. 537)

Durum Belirten Göstergeler

Elinde bir teste gül, kendi gülden taa güzel (115), kızlar kolay alınmaz (122), Süyütçük ortasında (123), Arabistan kızları ne don giyer ne fistan (247), beni bir gelin urdu yararı kız bayledi, payton dolu kız (128), yeve geldim karı yok (132), iki sevdalı yârim var biri yölse biri var (155), biri tarana pişiri, biri burunu şişiri (210), fidanlarda gül bitmiş kokutmayın gidene (157), evvel büüle diyildin seni kim ürüredan yar (189), güzelliimi gördüünen gelennar gitmez geri (193), sizin gibi kızları sokaa dooru atalım (196), görümcenin sözleri kör olaymış gözleri (200), kaynananın dilleri aaladır gelinleri (211), ne bakarsın (253), gitmem buba kambura (254), kıznan çocuk sarmaşık, kızın kiyadı okunmuş (204), ne durmuşun karşımda açan diülsün yaşımda (206), dermende üç kız var en güzeli kendime (217), ingimiz ardından mari kız, kaet karagöz arasaydınız alın bu soydan (218), komşu kızı alannar demirden yürek ister (223), o yar beni almasa, birer birer sökerim (226), ne kız oldum ne gelin (231), kaleden bir kız bakar (243), harmanda sarı saman şimdilik mi be çocuk lafedilecek zaman (255), bu sevda yeter olur, alacaksın tezce al (271), benim yârim saklı mı (280), başını kesmesinler seni bana vermesinler, karannıkta görmesinler (301), beni sana vermezler lafını da etmezler (307), kavarnaya pek yanık (308), köprü altında kızlar tüfek yaldızlar (309), Allah da seni yakşın üç günlük gelin iken (310), benim saçımı örmezler beni sana vermezler (325), çevirin levent yârimi (345), leylek gitti kaz geldi kavuşmamız az kaldı (354), kız koydu çocu derde (355), Allah'ın izinininden istecem de ben seni (391), üç yıl oldu seveli şindi duydu komşular (392).

Kalenin ardı bostan
Yikılsın Arabistan
Arabistan kızları
Ne don giyer ne fistan (Tural, Elçin, Yıldız ve Tural, 2007, s. 533)

Galeta galeta balım var
İki sevdalı yârim var
Ne gam var ne kasavet
Biri yölse biri var (Tural vd., 2007, s. 528)

Damdan çıktı üç güzel
Damin etrafın gezer
Elinde bir teste gül
Kendi gülden taa güzel (Tural vd., 2007, s. 526)

Kitkayı getirmedim
Normayı bitirmedim
Beni sana vermezler
Lafını da etmezler (Tural vd., 2007, s. 536)

Hitaplar

Metinlerde kadına hitap şekilleri de incelenmiştir. Hitaplarda cinsiyet göstergesi olarak “kız” sözcüğü ve sevgililerin karşılıklı olarak birbirine durumunu gösteren “yar” sözcüğü hemen hemen aynı sayıda kullanılmıştır. Milletine ve yerleşim birimlerine göre kadınların kategorize edildiği görülmektedir. Özel kişi isimleri de kullanılmakta, kadınlara çiçek, gül, bülbül, gül fidanı gibi güzellik unsurlarıyla hitap edilmektedir. Kadınların medeni durumlarından, huylarından, ailevi özelliklerinden bahsedilen hitap örnekleri yer almaktadır.

Ak güllüm (11, 284), kız (72 kez), yar (110 kez), gelin (24, 131, 211), (istemem) dul karı (25), Atice'm 39, gül Fatma (42, 72), Mariya (58, 327), Marinka (339), gül fidanı/m (53, 70) baharın güllü gibi

54, Varna'nın gülü gibi (55), bahçede urma, yaalıkta sırma 67, gül demem (74), gülüm (177), merahsız yar (93), hakikatli yârim (166), bırakıp giden yar (189), nazlıca yârim (234), uçurttum bülbülü (106), on beş Bulgar içinde bir Gagavuz (107), Bulgar kızı (nazlı) (414), Komrad'ın kızları (fodul- gururlu ve nazlı) (417), yeni yar (110), dilber (110, 209), güzel (110, 121, 323), üç güzel (115), bey kızı (112), sevda çekmeyen kızlar (118), sevda çeken kızlar (171), Mari kız (294), genç kız (330), karı (132, 341), kalaycının karısı (340), sevdiğim (168), yavuklum/n (175, 390, 399), komşu kızı (256), eşim (251, 346), güzelim (357).

Karşıdan gördüm seni
Ak gülüm sandım seni
Kıyamaska kokmaya
Ellere verdim seni (Tural, Elçin, Yıldız ve Tural, 2007, s. 535)

Dereler buz bayledi
Aucılar iz bayledi
Beni bir gelin urdu
Yaramı kız bayledi (Tural vd., 2007, s. 527)

Göz ederim aldırılmaz
Yol tutarım yaklaşmaz
Benim güzel yavuklum
Kimseye lafın atmaz (Tural vd., 2007, s. 529)

Biyaz giyme sem olur
Yârim demesem olur
Üüle merahsız yâri
Hiç ta görmesem olur (Tural vd., 2007, s. 525)

Kara bakır kalaylı
Komşu kızı kolaylı
Kolayını da bilseler
Kızı bana verseler (Tural vd., 2007, s. 533)

Şu Tunanın sazları
Vak vak eder kaazları
Şu Komradın kızları
Çok fodul hem da nazlı (Tural vd., 2007, s. 542)

Sevgili dışındaki kadınlar genellikle komşudur. Sevgilinin komşu kızı olması, sevginin yıllarca saklanması durumu sıkça gözlenir. Yaşı ve konumu yönüyle kendisine olumsuz bakılan kadınlar da vardır.

Komşu (7, 14, 20, 148, 223), kaynana (37) analık (370), ingem (371), varmam ortak yüstüne (382), kart kuduz (405).

Ah saçak veran saçak
Dayansan yıkılacak
Topla komşu kızını
Kızın bana kaçacak (Tural, Elçin, Yıldız ve Tural, 2007, s. 520)

Penceresi aralık
Ne bakarsın analık
O yar beni almasa
Dünya bana karannık (Tural vd., 2007, s. 539)

Sandık sandık yüstüne
Pinmem sandık yüstüne
Dünyada yarsız kalsam
Varmam ortak yüstüne (Tural vd., 2007, s. 540)

*Ateş başı yarıldı
Kaynaa bana darıldı
Ko darılsın darılsın
Oolu bana sarılsın* (Tural vd., 2007, s. 522)

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışma için seçilen Gagavuz mânilerinde kadın açısından beden folkloru göstergeleri incelenmiştir. İncelenen mânilerin neredeyse tamamının kadınlara ithafen söylendiği görülmüştür. Kadının Gagavuz kültüründeki yerini göstermesi bakımından bu veriler oldukça anlamlıdır. Kadının bedeniyle ilgili unsurların büyük çoğunluğunun baş bölgesinde yer alması, onun estetik olarak varlığının ön planda olduğunu ortaya koyar. Çizilen kadın portresi kara kaşlı, kara gözlü, al yanaklı ve beyaz tenlidir. Gövdeyle ilgili göstergeler, baş bölgesine göre çok daha azdır. Gövdede öncelenen unsurlar ince bel ve meme gibi doğurganlık ifade eden göstergelerdir. Günümüz algısının aksine kadının kilosuyla ilgili bir veri yoktur. Orta boylu kadınlar makbuldür. Erkeklerin kadınlara bakış açısı onları estetik, doğurgan, zarif ve uğruna çaba gösterilmesi gereken değerli varlıklar olarak gördüklerini göstermektedir. Kına, dövme gibi bedende değişiklik oluşturan uygulamalardan hiç bahsedilmemiştir. Kadının günlük davranış ve hareketleri, iptidai dişil rollerine uygun olarak yansımaktadır. Evde yapılan işler, toplayıcılık vazifeleri, süslenmek kadınıla ilgili rollerdir. Bedenleri, kuvvet gerektiren işlerle ilintilendirilmemiştir. Zengin bir hayata sahip olmadıkları, ziynet eşyası göstergelerinin yok denecek kadar az olmasından belli olmaktadır. Toplumun, daha önce evlenmemiş kadınların evlenmesine olumlu baktığı görülmüştür. Bu evlilikler genç yaşta ve karşılıklı sevgiyle kurulmaktadır. Hitap ifadeleri açısından değerlendirildiğinde öncelik cinsiyeti belirten “kız” ve karşılıklı sevenlerin birbirine karşı durumunu ifade eden “yar” sözcükleri en sık kullanılanlardır. Beden folkloru açısından değerlendirildiğinde Gagavuzlarda kadının önemli ve değerli olduğu, estetik açıdan güzel özelliklerle donandığı, bedensel varlığının bir obje gibi değil ruhunun yansımaları olarak düşünüldüğü, övülmesi, sevilmesi, ilgilenilmesi, korunması gereken naif bir insan olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Mâniler sözlü kültürün taşıyıcılarından. Ait oldukları toplumun ortak ürünü olmaları nedeniyle kültürel kimlikle ilgili kodları barındırırlar. Bütün uluslar yaşam tarzlarını, beğenilerini, geçmişlerini, sevinç ve kederlerini sözlü ürünlere yansıtmış ve nesilden nesile aktararak kolektif hafızayı beslemişlerdir. Kültürü ve kültürden doğan unsurları antropoloji, sosyoloji, kültür dil bilim, edebiyat gibi bilim alanları incelemektedir. Antropoloji, sosyoloji, psikoloji ve edebiyatın ortak çalışma alanı sayılabilecek beden folkloru, kültürün bedene akseden yanlarını araştırmak ve yorumlamak gayesindedir. Bu anlamda bedende görünen organlar, giyim-kuşam, süslenme, bedene yapılan dövme, kına gibi uygulamalar, davranışlar gibi unsurlardan hareket eder. Yazının olmadığı dönemlerde insanlar, bilgi ve tecrübelerini nispeten estetik yolla aktarım gayelerini sözlü edebiyat ürünleriyle, halk oyunları ile gerçekleştirmişlerdir. Taklit, temsil, benzetim yollarıyla simgesel bir dil kullanarak bilgiyi taşınabilir boyuta indirgemişlerdir. Türk sözlü kültüründe önemli bir yeri olan mânilerde de bu bilgilere erişmek mümkündür. Sözlü edebiyat ürünlerimizin diğer türlerinin de disiplinlerarası yöntemlerle değerlendirilip halk bilgisi, görgüsü ve bakış açısına dair verilerinin ortaya konması gerekmektedir. Halk bilimi disipliniyle ilgili her konunun “halk bilgisi” bakışıyla ele alınması son derece önemlidir. Bu bakış açısı, bilimin temelini oluşturan kaynaklara erişmekle eşdeğer olacaktır. Geçmişten beri bilhassa sözlü ürünlerin amacı ve işlevi bilgilerin nesiller boyunca aktarımını sağlamak olmuştur. Zamanla estetik, eğlendirici niteliklerle donanmış olmaları, çekirdekte bir değişikliğe neden olmamıştır. Halk edebiyatının sözlü ve yazılı metinlerinde alt metin okumalarının ve dolayısıyla asıl çekirdeğe inmenin metinlerin bağlamını (nerede, ne zaman, kim tarafından, hangi koşullarda) anlamak açısından da değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Yazarların Katkı Oranı

Bu çalışma tek yazarlı olduğu için yazarın katkı oranı %100'dür.

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması teşkil edebilecek bir durum yoktur.

Kaynaklar

- Aça, M. ve Demir, B. (2020). Kültürel ve sosyal davranışların anlam ve işlev dünyasına bir yolculuk: davranış folkloru. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, XIII(32), 1253-1277. doi: 10.12981/mahder.806709
- Alkan Ataman, H. (2022). Hamdullah Hamdî'nin Kıyafetnâme'sinin bir nüshası üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-BELLETEN*, (74), 193-222. doi: 10.32925/tday.2022.91
- Barnard, A. (2019). *Tarihöncesinde dil*. M. Doğan (Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Çonoğlu, S. (2011). Cumhuriyet Devri Türk romanında beden yapısı, bedensel davranışlar ve kişilik ilişkileri üzerine bir çözümleme -Halide Edip Adıvar "Sinekli Bakkal"-Yakup Kadri Karosmanoğlu "Yaban"- Reşat Nuri Güntekin "Yeşil Gece"- *Turkish Studies*, 6(4),475-496. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2547>
- Gürçayır, S. (2007). *Çağdaş kentte beden folkloru*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gagauzluk Cümne Birlii. (2017). *Gagauz yortuları, adetleri, sıraları III*. T. Zanet (Ed.). Chişinau: Pontos Basım Evi.
- Helvalı, E. E. (2019). *Erken dönem uyumsuz şemalar ile yeme tutumu arasındaki ilişkide yakın ilişkilerin, vücut algısının ve benlik saygısının aracı rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Iusiumbeli, İ. (2008). *Gagauz Yeri'nde kadın*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Keskin, A. (2019). Halkbilimi çalışmalarında disiplinlerarasılık: "neden", "ne zaman", "nerede" ve "nasıl"? *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12(28), 925-944.
- Koç, A. (2009). Kütahya merkezinde giyim-kuşam kültüründeki değişmelerin çözümlenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, II(9), 243-261.
- Maden, S. (2017). Türk edebiyatında kıyafet ilmi ve kıyafetnameler. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 11-22.
- Marcos, S. (2005). *Bedenler, dinler ve toplumsal cinsiyet*. S. Özbudun, B. Şafak ve I. Çayla (Çev.). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Tural, S., Elçin, Ş., Yıldız, N. ve Tural, G. (2007). Gagavuz Türkleri mâniler. *Türk Dünyası edebiyat metinleri antolojisi VIII* içinde (ss. 520-544). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, T. (2017). *An experimental study on women to understand negative mood, appearance anxiety, body dissatisfaction, and body shame considering adlerian theory and objectification theory*. Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Young, K. (1998). Beden folkloru. *Milli Folklor*, S. Cengiz (Çev.), V(38), 136-139.

Extended Abstract

Introduction

The human body determines its position in relation to the outside world. The manifestations of his inner world, that is, his spiritual, cultural sphere, are manifested through his body, which has a connection with the outside world. Research on the origin and initial state of the language, which we know to be our most basic element of communication, is still ongoing. The general opinion is that when languages in the present sense had not yet appeared, the typical person used body language. In some of the societies of our time, languages based only on gestures and facial expressions are observed. As a means of communication, the body is fully functional. Everything that is applied on the body, worn, every change made, behaviors are evaluated as signs. Every person interprets these signs in everyday life without realizing it and makes inferences. Life itself is an sign reading journey. The body gives messages to the outside with its internal and external dynamics. In particular, facial organs have been used since Ancient Times to identify and predict people's characters, personality traits. The use of organs as signs that introduce the individual has led to the birth of different sciences in different cultures. Physiognomy in Western societies, scientific dress in Eastern societies are among these sciences. Studies within the sciences such as anthropology and sociology, in which the body and behavior are studied as cultural signs, can be traced back to the nineteenth century. In our age, especially for the diagnosis of criminals, the detection of people with criminal potential, the external appearance of the person, gestures and facial expressions, applications such as tattoos that can be a symbol of belonging to a community are used.

Method

The evaluation of the interpretation of body signs in folklore and the view of folklore as sub-branches was realized with the term body folklore (bodylore), which was put forward by the American folklorist Katharine Young in 1989. The folklore of the body can be considered as the reflections of the culture to which it belongs on the individual's body. An individual reflects the characteristics inside to the outside or does not have internal-external integrity and tries to achieve this integrity by making changes to his external appearance. It is worth noting that making changes to the external appearance can be religious, ethnic, etc. there is also a function of showing subordination to groups. Tattoos, henna, ornaments, clothes that cause changes in a person's physical structure; piercing applications made to certain parts of the body such as tongue, ear, navel, eyebrows, hair and hair related procedures, modern cosmetic / plastic surgery procedures, etc. all elements are evaluated culturally in the body folklore studies. It is based on the fact that a person does not establish communication, which is one of his basic needs, only with spoken language, but also reflects his feelings and thoughts with his body. It focuses on the cultural foundations of the temporary or permanent changes made by an individual on his body, his behavior and the world of meaning. Cultural interpretations are made by evaluating the concrete signs observed in the body.

Findings

Mânis, one of the anonymous products of Turkish folk poetry, are initially individual works of creation; they become anonymous depending on time and place. As Fuad Köprülü has stated, mâni is the oldest and most common form of folk literature, its roots go back to before Islam and it has been the source of folk songs. The fact that mâni reflects this ancient past and the common taste of the people by being adopted by the masses allows it to be evaluated as an important carrier of cultural codes. A woman in mâni, where the theme of love-conversation is often processed; he takes part in what is liked or disliked by his physical structure and behavior, how he should be treated. In this study, the presence of women in Gagauz mânis was considered from the point of view of body folklore, and it was concluded that the bodily and behavioral elements, which are signs of female beauty, grace and fertility, are considered important. The drawn woman portrait has black eyebrows, black eyes, ruddy cheeks and white skin. Signs related to the trunk are much less than to the head region. Elements prioritized on the body are signs of fertility such as thin waist and breasts. Contrary to today's perception, there is no data about the weight of the woman. Medium sized women are welcome. The point of view of men towards

women shows that they see them as aesthetic, fertile, elegant and valuable assets that should be strived for. Applications such as henna and tattooing that create changes in the body are not mentioned at all. The daily behavior and movements of women are reflected in accordance with their primitive feminine roles. Homework, collecting duties, dressing up are roles related to women. Their bodies are not associated with work that requires force. The fact that they did not have a rich life is evident from the fact that there are almost no signs about jewelry. It has been observed that the society has a positive attitude towards the marriage of previously unmarried women. These marriages are established at a young age and with mutual love. When evaluated in terms of addressing expressions, the words "girl", which signs priority gender, and "yar", which expresses the situation of mutual lovers against each other, are the most frequently used. When evaluated in terms of body folklore, it is understood that in Gagavuz women, women are important and valuable, they are equipped with aesthetically beautiful features, their bodily existence is not considered as an object but a reflection of their soul, and they are seen as a naive person who needs to be praised, loved, taken care of and protected.

Conclusion, Discussion and Recommendations

Oral literature products are one of the first educational activities of humanity. During the periods when there was no writing, thanks to these products, humanity was able to transfer its experience knowledge to subsequent generations in an aesthetic way. For this reason, it would be useful to look at oral literature as a source of information and study it through interdisciplinary studies. The data to be obtained can reveal traditional and indigenous knowledge, cultural codes, and what has happened to humanity in the historical process. It can reveal what kind of journey we have followed in a cognitive sense.